

**De verhouding tussen het oude verbond en het nieuwe verbond
als sleutel voor het verwoorden van de betekenis van doop.**

herziene versie, november 2015

Liebrecht P. Hellinga

INHOUD

1. Inleiding	3
2. De notie van verbond in de theologie van Baptisten	4
3. Marpeck, Paul, Vos, en de verhouding oud en nieuw verbond	6
3.1. Marpeck, nieuw verbond en doop	8
3.2. Paul, oud en nieuwe verbond: continuïteit en discontinuïteit	11
3.3. Vos, eschatologie als methode discontinuïteit te onderscheiden van continuïteit	13
3.5. Samenvattend: de verhouding oud en nieuw	15
4. Verhouding oud en nieuw verbond en doop	16
5. Bibliografie	17

1. Inleiding

Over de doop is veel geschreven en gediscussieerd. Met name voor Baptisten is het een uitdaging de inhoudelijke betekenis van de doop, ook “belijdenisdoop” genoemd, te verwoorden. Een algemeen punt van kritiek in de discussie over doop is dat voor Baptisten de belijdenisdoop kenmerkend is voor de identiteit, maar dat er weinig kennis en theologische duidelijkheid is over de inhoudelijke betekenis van de doop. Kortom: Baptisten kunnen verwoorden wie, wanneer en op welke manier mag worden gedoopt, maar kunnen onvoldoende de inhoudelijke betekenis van de doop weergeven.

In *Verbond, oud en nieuw* toont de Nederlandse Baptistentheoloog Reiling aan dat de verbondsbeschouwing bepalend is voor de betekenis van de doop.¹ Reiling staat hierin niet alleen. In recente literatuur beargumenteren Baptisten dat het verbondsdenken deel uitmaakt van de theologie van baptisten. Tevens dat doop en (nieuw) verbond met elkaar zijn verbonden.² Dit betekent niet dat voorbij wordt gegaan aan het avondmaal en de verhouding van het avondmaal met het nieuwe verbond. Maar in dit artikel wordt de verhouding doop en nieuw verbond belicht.

In dit artikel wordt de in ontwikkeling zijnde verbondstheologie van Baptisten gepresenteerd en komt het vraagstuk aan de orde waar Baptisten in hun verbondstheologie op stuiten: hoe oud verbond en nieuw verbond zich tot elkaar verhouden. Dit artikel is onderdeel van een proces dat nog volop in ontwikkeling is en wil een bijdrage zijn aan dat proces. Ook vormt dit artikel onderdeel van mijn theologisch onderzoek en zal de inhoud deel uitmaken van mijn dissertatie “Nieuw Verbond en Belijdenisdoop, aanzet tot een baptistische verbondstheologie”. De verhouding oud en nieuw is een essentieel onderdeel van de verbondstheologie. Dit vraagstuk krijgt concreet betekenis als Baptisten stellen dat de doop teken is van het nieuwe verbond. Enkele Baptisten stellen dat de belijdenis in de plaats is gekomen van de besnijdenis, als teken van het nieuwe verbond,³ terwijl anderen zich daarvan distantiëren. Wat aangeeft dat het onderzoek in ontwikkeling is, waarvan een kernvraag de verhouding oud en nieuw verbond betreft.

¹ Jannes Reiling, *Verbond, oud en nieuw. Een poging tot dialoog tussen Calvinisten en Baptisten*, Kok, Kampen, 1976. Daarnaast moeten ook worden genoemd: *Dopers-Calvinistisch Gesprek in Nederland*, Boekencentrum B.V., 's-Gravenhage, 1982. J. Reiling, *Gemeenschap der Heiligen, over de gemeente van Jezus Christus naar het Nieuwe Testament*, W. Ten Have N.V. Amsterdam, 1964. Zie ook *Report of Theological Conversations*, sponsored by the World Alliance of Reformed Churches and the Baptist World Alliance, 1973-1977.

² Vooral de opkomende verbondstheologie binnen het zogenoemde reformatorisch Baptisme (Reformed Baptism) doet de interesse naar het verbondsdenken en de relatie doop en verbond toenemen. Enkele theologen die hierover publiceren en hebben gepubliceerd zijn Walter J. Chantry, Samuel E. Waldron, Fred Malone, Stephen J. Wellum en Jason C. Meyer. In Nederland is het reformatorisch Baptisme bekend door de Stichting Sola 5 Baptisten: www.sola5baptisten.nl.

³ Thomas R. Schreiner & Shawn D. Wright, *Believers Baptism, sign of the new covenant in Christ*, NAC Studies in Bible & Theology (B&H Academic, Nashville, Tennessee, 2006), 153-160. Fred Malone, *The Baptism of Disciples Alone, A Covenantal Argument for Credobaptism Versus Peadobaptism*, Founders Press, Cape Coral, Fl., 2003), 111-125. O. Palmer Robertson, *The Christ of the Covenants* (Presbyterian and Reformed Publishing CO., Phillipsburg, New Jersey, 1980), 157-166.

Wat is “nieuw” aan het nieuwe verbond en op welke manier verhouden oud en nieuw verbond zich tot elkaar? En op welke manier draagt de verhouding oud-nieuw bij aan de verwoording van de inhoudelijke betekenis van de doop? Deze drie vragen zijn onderwerp van dit artikel. Naast verwijzingen wordt in voetnoten handreikingen geboden voor verder onderzoek.

2. De notie verbond in de theologie van Baptisten.

De vooraanstaande Britse Baptistentheoloog Paul Fiddes benadert het concept verbond vanuit de geloofsovertuigingen van Baptisten, die vanaf het ontstaan van het baptisme in de 17^e eeuw op schrift zijn gesteld.⁴ Op grond daarvan stelt Fiddes dat de notie van het verbond deel uitmaakt van de baptistische theologie en bepalend is voor de identiteit van baptisten. De theologie van baptisten ontstond en ontstaat volgens Fiddes in gemeenten en bestaat uit geloofsovertuigingen. Deze geloofsovertuigingen werden belijdenissen⁵ en zijn vanaf het begin geassocieerd met een verbond. Door middel van dit verbond beloofde de gemeente trouw aan God en committeerden de gelovigen zich aan elkaar tot gemeenschappelijk geloofsleven en wederzijdse zorg; het “walking together in God’s ways”.⁶ Door de doop worden zij, die door Gods genade volgelingen van Jezus zijn geworden, samengebracht en gevormd tot een geloofsgemeenschap. Door de doop wordt getuigt van een “walking together”. Daarmee brengt de doop de verbondsgedachte tot uitdrukking.⁷

De verbondsgedachte van Fiddes lijkt slechts een menselijke onderneming te zijn, vanuit menselijk initiatief. Maar Baptisten hebben vanaf het begin geloofd dat er sprake is van een samenbindend kruisen van het verbinden van gelovigen met elkaar en met God, op grond van Gods eeuwig verbond van genade waarvan God de initiatiefnemer is.⁸ Dit goddelijk initiatief dient daarom voortdurend uitgangspunt te zijn in het verbondsdenken.

Dat de notie van het verbond bepalend is voor Baptisten, heeft volgens Fiddes drie consequenties voor de baptistische theologie.⁹

⁴ Paul S. Fiddes, *Tracks and Traces, Baptist Identity in Church and Theology, Studies in Baptist History and Thought* (Wipf & Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2006), 1-47. Vergelijk Roger Hayden, “Baptists, Covenants and Confessions”, *Bound to Love, Covenant Basis of Baptist Life and Mission*, (The Baptist Union, London, 1985), 24-36.

⁵ De belangrijkste belijdenissen zijn opgenomen in William L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, Judson Press, Valley Forge, 1969 [1959].

⁶ Deze van oorsprong separatistische overtuiging werd door toedoen van John Smyth de Baptistische overtuiging. Lumpkin, 97-99. Fiddes, *Tracks and Traces*, 9, 33-33. Fiddes, “Covenant – Old and New”, *Bound to Love*, 9. Het door de doop worden samengebracht en gevormd tot een geloofsgemeenschap staat in huidige Baptistische theologie ter discussie. Dit betreft de discussie “open or closed membership”. In dit artikel wordt niet nader ingegaan op deze discussie. Hier wordt volstaan met een verwijzing naar Daren Slade. In zijn artikel “The Theology of Seventeenth Century Baptist Immersion” toont Slade aan dat de discussie betreffende “open or closed membership” verband houdt met de vorm van dopen: partial immersion, affusion, aspersion of submersion. De vroege Baptisten (17^e eeuw) stelden niet de doop door onderdompeling (submersion) tot vereiste voor lidmaatschap van de plaatselijke gemeente. Andere vormen van doop werden vanaf het begin toegestaan. Darren M. Slade, “The Theology of Seventeenth Century Baptist Immersion”, <https://liberty.academia.edu/DaranSlade> (19-09-2014). Daarmee blijft staan dat, los van de vorm, door de doop volgelingen van Jezus worden samengebracht en gevormd tot een geloofsgemeenschap.

⁷ Fiddes, *Tracks and Traces*, 125-156.

⁸ Fiddes, *Tracks and Traces*, 18. Fiddes, “Covenant – Old en New”, *Bound to Love*, 10-14.

⁹ Fiddes, *Tracks and Traces*, 17-20.

De eerste consequentie is, met een verwijzing naar Stanley Grenz,¹⁰ dat de verbondsgedachte van Baptisten leidt tot leven in gemeenschap met God. Vervolgens brengt de verbondsgedachte twee elementen samen, namelijk het goddelijk initiatief voor het maken van een verbond en de menselijk verantwoordelijkheid van het houden van het verbond. Fiddes benadrukt hiermee dat de notie van het verbond voor Baptisten betekent dat zij werken en worstelen met de relatie tussen goddelijke genade en menselijke verantwoordelijkheid. In derde instantie wordt het thema “belofte” tot kern van het verbond tussen God en mensen.¹¹

In “Covenant – Old and New” verbindt Fiddes het thema van belofte aan Gods verbond met Abraham (Genesis 17) en het Sinaïverbond (Exodus 20), als zijnde het “oude verbond”. Daarnaast verbindt hij het thema van belofte aan het “nieuwe verbond” (Jeremia 31:31-34; Ezechiël 36:26-28)¹² en door middel van het nieuwe verbond aan de gemeente.¹³ Maar hoe de beide verbonden dienen te worden geïdentificeerd en te onderscheiden van elkaar en op welke manier oud en nieuw zich tot elkaar verhouden, wordt bij Fiddes niet duidelijk.

Een andere benadering van verbond wordt gegeven door Stephen J. Wellum¹⁴ en Fred A. Malone.¹⁵ Zowel Wellum als Malone maken duidelijk dat de notie van verbond deel uitmaakt van de baptistische theologie. Malone, voormalig predikant van de Presbyterian Church, vergelijkt in zijn *A String of Pearls Unstrung* oud en nieuw verbond met elkaar. En hij komt tot de conclusie dat de doop (*Believers' Baptism*) in de plaats is gekomen van de besnijdenis. Hij heeft *A String of Pearls Unstrung* verder uitgewerkt tot *The Baptism of Disciples Alone*, wat een baptistische verbondstheologie is. Wellum, die zich voor een deel baseert op Malone, gaat in zijn artikel in discussie met de reformatorische verbondstheologie (*covenant theology*). Hij komt tot de conclusie dat een verbondsbenadering vanuit de Schriften leidt tot de erkenning van de belijdenisdoop. Malone bediscussieert vooral de kinderdoop (*paedobaptism*). Hij weerlegt de argumenten van de kinderdopers (*paedobaptists*) door een verbondsargument te formuleren die de belijdenisdoop ondersteunt. Malone formuleert in dit verbondsargument, dat God in overeenstemming met het nieuwe verbond een verbondsrelatie aangaat met hen die geloven. De besnijdenis, als teken van het oude verbond, zou opgeheven zijn bij de instelling van het nieuwe verbond. In plaats van de besnijdenis is de belijdenisdoop door Christus ingesteld, als teken van het nieuwe verbond.¹⁶ Het avondmaal zou dan in de plaats zijn gekomen van het Pesach.

In zijn artikel “Baptism and the Relationship between the Covenants” werkt Wellum dit argument van Malone verder uit. Een kritische vraag die hier opkomt is, wat de betekenis is van

¹⁰ Stanley J. Grenz, *Theology for the Community of God* (Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan, Cambridge, 2000 [1994]).

¹¹ Fiddes, *Tracks and Traces*, 18-20. Fiddes, “Covenant – Old and New”, *Bound to Love*, 10-13.

¹² Fiddes, “Covenant – Old and New”, *Bound to Love*, 10-13.

¹³ Fiddes, “Covenant – Old and New”, *Bound to Love*, 13.

¹⁴ Stephen J. Wellum, “Baptism and the Relationship between the Covenants” in Thomas R. Schreiner & Shawn D. Wright (ed.), *Believers Baptism, sign of the new covenant in Christ, NAC Studies in Bible & Theology* (B&H Publishing Group, Nashville, Tennessee, 2006), 97-161.

¹⁵ Fred A. Malone, *A String of Pearls Unstrung, A Theological Journey Into Believer's Baptism*, Founders Press, Cape Coral Fl., 1998. Malone, *The Baptism of Disciples Alone*.

¹⁶ Malone, *The Baptism of Disciples Alone*, 111-125. Wellum, in Schreiner & Wright, 119-124, 153-160.

het begrip verbondsvolk. Wie behoren tot dit verbondsvolk? Kan de inhoudelijke betekenis van de doop worden afgeleid van de betekenis van de besnijdenis onder het oude verbond? Met andere woorden: hoe verhoudt het Nieuwtestamentisch volk van God zich tot het Oudtestamentisch volk van God?

Opnieuw dient zich de vraag aan hoe de verbonden oud en nieuw zich tot elkaar verhouden.

De gedachten van Wellum en Malone komen voort uit de bestudering van de continuïteit en discontinuïteit van oud en nieuw verbond. Een methodiek die herkenbaar is in *Verbond, oud en nieuw* van Reiling.¹⁷ De vraag die onbeantwoord achterblijft is, op welke manier continuïteit en discontinuïteit te definiëren? Hoe verhouden continuïteit en discontinuïteit zich tot elkaar?

3. Marpeck, Paul, Vos en de verhouding oud en nieuw verbond

Reiling benadrukt de discontinuïteit tussen oud en nieuw en spreekt in termen van belofte-ervulling: het oude verbond vindt haar vervulling in het nieuwe.¹⁸ Het nieuwe wordt gekenmerkt door de verzoening in Christus en de “era van de Geest” (“pneumatologische dimensie” genoemd),¹⁹ wat volgens Reiling de discontinuïteit kenmerkt. Toch is het nieuwe niet fundamenteel gescheiden van het oude, want het oude verbond is niet afgeschaft, maar komt tot vervulling in het nieuwe.²⁰ Tevens is er sprake van continuïteit omdat verbond, zowel oud als nieuw, de betekenis heeft van belofte (of verplichting) van God.²¹

Dit leidt ertoe dat de verhouding oud-nieuw verbond te definiëren is als “vernieuwend”. Het nieuwe verbond is een vernieuwing van het oude verbond. God heeft het verbond vernieuwd waarin sprake is van continuïteit (belofte) en discontinuïteit (Geest en het niet meer gedenken van zonden).

Voor de verhouding oud en nieuw verbond verwijst Reiling naar de dopersen van de 16^e eeuw.²² Daarbij vermeldt hij ook de naam Pilgram Marpeck. Hoewel Reiling stelt dat Marpeck geen directe invloed heeft gehad op de latere Baptisten, is Marpeck van belang voor het hedendaags onderzoek naar doop en verbond. In de hedendaagse theologische zoektocht naar de verhouding oud en nieuw verbond en de relatie met de doop is het werk van Pilgram Marpeck te herkennen. Marpeck (1495-1556) heeft veel aandacht gegeven aan de verhouding oud en nieuw verbond. In die zin heeft hij zich ontwikkeld tot “dopers verbondstheoloog”.²³

¹⁷ De methode van Reiling als Bijbels theoloog verschilde echter van de methode zoals Malone en Wellum deze uitwerken als systematisch theologen. Zowel Reiling als Malone en Wellum stellen dat onderzoek naar continuïteit en discontinuïteit tussen oud en nieuw verbond bepalend is voor de baptistische doopleer.

¹⁸ Reiling, *Verbond, oud en nieuw*, 18-21.

¹⁹ Reiling, *Verbond, oud en nieuw*, 22-24

²⁰ Reiling, *Verbond, oud en nieuw*, 18.

²¹ Reiling, *Verbond, oud en nieuw*, 14.

²² Reiling, *Verbond, oud en nieuw*, 6, 8-9

²³ Daarbij moet worden vermeld dat Pilgram Marpeck geen geschoold theoloog was, maar toch de beste theoloog van de dopersen van de 16^e eeuw is genoemd. Mennonite Quarterly Review (MQR) 32, (October 1958), 116. Walter Klaassen and William Klassen, *Marpeck, a life of dissent and conformity, Studies in Anabaptist and Mennonite History No.44* (Herrald Press, Waterloo, Ontario, Scottdale, Pennsylvania, 2008), 17. Tevens moet worden vermeld dat de term “verbondstheologie” afkomstig is van de Zwitserse reformator Heinrich Bullinger (1504-1575), die de theologische gedachten van Zwingli uitwerkte tot een theologisch systeem. In het debat met dopersen, in het bijzonder met Balthasar Hubmaier, heeft Zwingli ter verdediging van

Marpeck spreekt over oud en nieuw verbond in plaats van over oud en nieuw testament. Daarnaast typeert Marpeck het oude verbond als belofte en het nieuwe testament als vervulling. De Nederlandse Baptistentheoloog De Vries wijst op de belangrijke rol van het begrip “geschiedenis”, dat een belangrijke rol speelde onder de dopersen. De rol van het begrip “geschiedenis” komt vooral tot uitdrukking in het duiden van het onderscheid tussen oud en nieuw verbond.²⁴ De Vries noemt dan onder andere dat oud en nieuw zich verhouden als “belofte en vervulling, als schaduw en werkelijkheid, als gisteren en vandaag, als zoeken en vinden, als dorsten en gelaafd worden.”²⁵ Ook bij Marpeck is dit nadrukkelijk waarneembaar. De verhouding tussen oud verbond en nieuw verbond gaat dan niet alleen over de contrasten tussen oud verbond en nieuw verbond. Gezocht wordt naar de vraag hoe die contrasten te kwalificeren, of te duiden. Zoals De Vries dit verwoord: “De discussie over de verhouding tussen oud en nieuw is een discussie over de betekenis die de voortgang van de geschiedenis heeft voor de theologie”.²⁶ Marpeck komt uiteindelijk tot de conclusie dat er tussen oud en nieuw verbond slechts discontinuïteit is.

In “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament”²⁷ typeert Mart Jan Paul op gelijke manier oud en nieuw verbond zoals Marpeck heeft gedaan. In die zin laat het werk van Marpeck zich herkennen in het artikel van Paul. Echter, Paul toont aan dat er vooral sprake is van continuïteit tussen oud en nieuw verbond.

Verwijzend naar Geerhardus Vos, *The Pauline Eschatology*,²⁸ heeft Jason C. Meyer²⁹ met zijn theorie een constructieve bijdrage geleverd aan de (baptistische) verbondstheologie. Evenals Geerhardus Vos gebruikt Meyer de eschatologie als methode tot duiding van de discontinuïteit van de beide verbonden, versus de continuïteit. Daarbij is de eschatologie geworden tot en toegepast als zijnde een filosofie van de geschiedenis.³⁰

De doperse en baptistische theologie benadrukken vooral de discontinuïteit tussen oud en nieuw verbond. In tegenstelling daarmee benadrukt de reformatorische theologie vooral de continuïteit. Met name voor dopersen en Baptisten is daarom de vraag actueel: hoe onderscheidt

de kinderdoop een aanzet geleverd tot wat later de reformatorische verbondstheologie is geworden. Marpeck was niet in debat met Zwingli of Bullinger, maar met de Straatsburgse reformator Martin Bucer (1491-1551). Niet onbelangrijk in deze is het werk van de Baptisten theoloog Jan J. Kiwiet, *Pilgram Marbeck, ein Führer der Täuferbewegung im süddeutschen Raum*, J.G. Oncken Verlag Kassel, 1957.

²⁴ O.H. de Vries, *Leer en praxis van de vroege dopers, uitgelegd als een theologie van de geschiedenis* (Leeuwarden: uitgeverij Gerben Dijkstra BV., 1982), 2.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Hendrik Koorevaar en Mart-Jan Paul, *Theologie van het Oude Testament, De blijvende boodschap van het Oude Testament* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2013), 387-412.

²⁸ Geerhardus Vos, *The Pauline Eschatology, The Student Library*, Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1994 [Princeton University Press, 1930]. Enzo Geerhardus Vos, *Biblical Theology {Old and New Testament}* (Wipf & Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2003 [Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1948]), 23-26.

²⁹ Jason C. Meyer, *The End Of The Law, Mosaic Covenant In Pauline Theology, NAC Studies in Bible & Theology* (series editor: E. Ray Clendenen), B&H Publishing Group Nashville, Tennessee, 2009.

³⁰ “Eschatology, in other words, even that of the most primitive kind, yields ipso facto a philosophy of history, be it of the most rudimentary sort,” Geerhardus Vos, *Pauline Eschatology*, 61.

de discontinuïteit zich van de continuïteit? Voorafgaande aan de vraag wat “nieuw” is in het nieuwe verbond, moet duidelijk worden wat bedoeld wordt met “nieuw” versus “oud”.

3.1. Marpeck, nieuw verbond en doop

Een van Marpecks meest bekende werken is *Taufbüchlein*, ook *Vermahnung* genoemd, daterend uit 1542. Een andere benaming is “das Buch der Bundesbezeugung” (het boek dat getuigt van het verbond). Volgens William Klassen, die samen met Walter Klaassen werken van Pilgram Marpeck heeft vertaald en gepubliceerd, was het belangrijkste doel van dit boek het opbouwen en verenigen van de geloofsgemeenschap van de anabaptisten.³¹ Daarom wordt dit werk ook wel getypeerd als de *Gemeindetheologie* van Marpeck.³² De gemeente wordt daarin beschouwd als een verbondsgemeenschap. Marpeck geeft aan in zijn *Taufbüchlein* dat het verbond in Christus, waarvan de doop getuigt, de grondslag is voor de gemeente als verbondsgemeenschap. Voor Marpeck was het verbondsdenken fundamenteel voor gemeente en doop.

In een openbare discussie met Marpeck stelde Martin Bucer, ter verdediging van de kinderdoop, dat de doop een verbondsteken is van geloof, zoals ook de besnijdenis een verbondsteken van geloof is geweest. Deze vergelijking werd stellig door Marpeck ontkent. Volgens hem was het geloof dat in het oude testament verbonden is aan de belofte niet hetzelfde als het geloof dat in het nieuwe testament verbonden is aan de vervulling in Christus. Op grond van Kolossenzen 2:11-12 stelde Marpeck dat de uiterlijke besnijdenis (onder het oude verbond) tot de innerlijke besnijdenis (onder het nieuwe verbond) werd, en niet dat de besnijdenis van kinderen (welke uiterlijk was) werd tot de doop van kinderen (welke ook uiterlijk was). Met een beroep op Jeremia 31:31-34 stelde Marpeck dat zoals de wet nu geschreven is in het hart, ook de besnijdenis is uitgewerkt in het hart van de gelovige door de werking van de heilige Geest.

Voorafgaand aan *Rechenschaft seines Glaubens* gaat Marpeck concreet in op het onderscheid tussen oud en nieuw testament. Hij reageerde op de status die Bucer gaf aan het oude verbond. De aanduidingen “oude en nieuwe testament” en “oud en nieuw verbond” blijken bij Marpeck onderling verwisselbaar te zijn.³³ Marpeck definieert het oude verbond als “het verbond van de belofte”, waarvan de besnijdenis het zegel (Segel) was.³⁴ Het nieuwe verbond definieert hij als “het verbond van een goed geweten met God”;³⁵ het verbond van een hart dat gereinigd is van zonde en gezuiverd door Christus.³⁶ Van dit nieuwe verbond is de doop het getuigenis

³¹ William Klassen, *Covenant and Community, The Life and Writings of Pilgram Marpeck* (W.B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1968), 46.

³² Ibid.

³³ Klassen and Klaassen, *The Writings of Pilgram Marpeck* (Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon, 1978), 60, 108-109, 112. (Verder vermeld als Klassen and Klaassen, *WPM*.) Rollin Stely Armour, *Anabaptist Baptism, A Representative Study* (Wipf & Stock Publishers, Eugene, Oregon, 1998 [Herald Press, 1998]), 114.

³⁴ Klassen and Klaassen, *WPM*, 109.

³⁵ Klassen and Klaassen, *WPM*, 112.

³⁶ Armour, 115.

(Zeugnis). De definitie van het nieuwe verbond is ontleend aan 1 Petrus 3:21, “der Bund eines guten Gewissens mit Gott durch die Auferstehung Jesu Christi”.³⁷

Wat onderscheidt, volgens Marpeck, oud van nieuw verbond? In *Clare Verantwortung* stelde Marpeck dat met de komst van Christus een nieuwe periode is ontstaan. Deze nieuwe periode is het nieuwe testament, ook genoemd het nieuwe, door de profeten aangekondigde, verbond. Het nieuwe verbond wordt gekenmerkt door de vergeving van zonden en de uitstorting van de heilige Geest over allen die geloven.³⁸

In *Rechenschaft seines Glaubens* past Marpeck de gedachte van de menswording van Christus (menschheit Christi) toe op het onderscheid van oud en nieuw verbond. Onder het oude verbond (de belofte; het oude testament) leefde men vanuit geloof en in hoop. Sinds de menswording van Christus is het nieuwe verbond gekomen (verbond van een goed geweten met God; nieuwe testament). De gelovigen leven door geloof in Christus in het nieuwe verbond met God dankzij de heilige Geest. In de doop wordt hiervan getuigenis afgelegd.

Vanwege de menswording van Christus benadrukte Marpeck de discontinuïteit tussen oud en nieuw verbond. Met de komst van Christus is er een nieuwe tijd aangebroken:³⁹ een nieuw verbond, een nieuwe verhouding tussen God en de gelovigen.

Daarnaast heeft de heilige Geest een prominente rol in het verbondsdenken van Marpeck. In *Rechenschaft seines Glaubens* beschrijft hij dat de Geest het onderscheid weergeeft tussen oud verbond en nieuw verbond. Onder het oude verbond klonk de toezegging van de uitstorting van Gods Geest. Het kenmerkende van het nieuwe verbond is, volgens Marpeck, dat de Geest van Christus is uitgestort op allen die geloven in Christus.⁴⁰ God wil de Geest uitstorten opdat zij die geloven Hem zullen kennen. Het is de Geest die de wet van God schrijft in het hart van de gelovigen, in tegenstelling tot het oude verbond. Zoals Marpeck verwoordt zal de kennis van Christus in het hart van de gelovige hem transformeren tot volgeling van Christus.⁴¹

In plaats van de besnijdenis, als bezegeling van het oude verbond, heeft het geloof in de openbaring van Christus het hart van de gelovigen besneden, zodat zij kinderen van God zijn.⁴² Daarmee is de rol van de heilige Geest ook bepalend voor het ondergaan van de doop. Want zij die innerlijk zijn gedoopt met geloof door de Geest van Christus, verlangen volgens Marpeck, de uiterlijke doop te ondergaan en de viering van het avondmaal, dat door Christus is ingesteld.⁴³

Marpeck maakt de doop tot getuigenis van het verbond tussen God en de gelovige. De doop getuigt van een goed geweten met God en de doop getuigt van het werk van het geloof en de vereniging met God: met andere woorden van de besnijdenis van het hart.⁴⁴ Ook schrijft

³⁷ *Die Bibel oder die ganze heilige Schrift des Alten u Neuen Testaments nach der deutschen Uebersetzung D. Martin Luthers* (Privileg. Mürttemb. Bibelanstalt, Stuttgart, 1937).

³⁸ William Klassen and Walter Klaassen, *WPM*, 60-61.

³⁹ Klassen and Klaassen, *WPM*, 60.

⁴⁰ Klassen and Klaassen, *WPM*, 60-62.

⁴¹ Klassen and Klaassen, *WPM*, 61.

⁴² Klassen and Klaassen, *WPM*, 109, 116-117.

⁴³ Klassen and Klaassen, *WPM*, 65.

⁴⁴ Klassen and Klaassen, *WPM*, 142.

Marpeck dat Christus Zichzelf bekendmaakt in de doop met de Geest, waarvan de waterdoop getuige is.⁴⁵

Om de verhouding tussen doop en nieuw verbond te verwoorden, gebruikt Marpeck het woord “sacrament” (sacer, sacra, sacrum).⁴⁶ Een sacrament betreft een handeling die wordt uitgevoerd om uit te drukken wat essentieel en heilig is. De doop wordt geduid als sacrament, omdat het is ingesteld door Christus. Een ware of zuivere doop is een doop die in overeenstemming is met datgene wat Christus heeft opgedragen.⁴⁷

Daarnaast is het sacramentele van de doop de daad van toewijding en heiliging; de dopeling sterft aan zijn zondig leven in de kracht van levend geloof in Christus en wijdt zichzelf toe aan een nieuw leven. De doop is een waar of zuiver sacrament als deze toewijding leidt tot nieuw leven in het verbond van een goed geweten met God.⁴⁸

De doop maakt de toewijding van de gelovige zichtbaar. De doop is het bewust begraven van de oude mens en het opstaan in het nieuwe leven. Op die manier wordt de gelovige in de doop bevestigd gereinigd te zijn van zonden en vertrouwt de gelovige zichzelf toe aan Christus. Zonder de bewuste toewijding in de doop is het volgens Marpeck niet mogelijk de zekerheid te hebben van een goed geweten.⁴⁹ Hij stelt dat slechts door middel van de doop iemand in verbond treedt met Christus en met mede-gelovigen (de gemeente).

De doop getuigt van het nieuwe verbond en is de toegang tot het nieuwe leven in het nieuwe verbond. De doop vormt de toegang tot de heilige gemeenschap of kerk van Christus.⁵⁰ In *Vermahnung* wordt gesteld dat de doop een handeling is tussen God en de gelovige.⁵¹ Maar is het sacrale denken van Marpeck niet te eenzijdig gericht op het handelen van de gelovige? Doet God iets in of tijdens de doop? Ook kan de vraag worden gesteld of bij Marpeck niet de neiging ontstaat dat doop en wedergeboorte samenvallen tot één gebeuren.

Ondanks het spreken over de doop in relatie met zekerheid van een goed geweten en in relatie met toetreden tot het nieuwe verbond en de gemeente, beschrijft Marpeck de doop niet als een doel in zichzelf. De doop staat ten dienste van het nieuwe verbond. De doop bestaat zelfs vanwege het nieuwe verbond: getuigt van het nieuwe verbond. Marpeck schrijft niet dat de doop redt. De doop redt door het verbond van een goed geweten met God.⁵² Alleen het verbond van een goed geweten met God heeft de macht om te redden.⁵³ Dit goede geweten wordt tot stand gebracht door de heilige Geest, die harten reinigt van zonde en verenigt door geloof. De

⁴⁵ Klassen and Klaassen, *WPM*, 143.

⁴⁶ Klassen and Klaassen, *WPM*, 169. Marpeck wil gebruik maken van het sacramenteel denken, omdat in zijn tijd het sacramenteel denken door zowel de Rooms-katholieke kerk en door de protestanten werd gehanteerd. Marpeck voelde zich genoodzaakt iets met het sacramenteel denken te doen, wat begon met de vraag wat met het sacramentele zou worden bedoeld? Het is te betwijfelen of Marpeck zelf niet zoekende is gebleven in het duiden van het sacramentele van de doop.

⁴⁷ Klassen and Klaassen, *WPM*, 172.

⁴⁸ Klassen and Klaassen, *WPM*, 171-172.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Klassen and Klaassen, *WPM*, 186, 196, 199, 201.

⁵¹ Klassen and Klaassen, *WPM*, 181.

⁵² Klassen and Klaassen, *WPM*, 187.

⁵³ Ibid. Armour, 118.

doop is dan het antwoord van de gelovige om zich te laten reinigen van alle zonden.⁵⁴ Marpeck stelt dat de doop alleen kan plaatsvinden vanwege het reinigende werk van Gods Geest dat in de gelovige heeft plaatsgevonden. In de doop vindt de verbondssluiting plaats van de gelovige met God, doordat de gelovige daarin concreet zijn oude wezen aflegt en zijn nieuwe wezen, met rein geweten, voor God aandoet.⁵⁵ Daarmee bedoelt Marpeck niet te zeggen dat de doop het verbond is; de doop is mede-getuige (mitzeuge) van het nieuwe verbond.⁵⁶

In de doop wijdt, “offert” volgens Marpeck, de gelovige zichzelf toe aan Christus. En door geloofsvertrouwen staat hij met Christus op in nieuw leven; gereinigt van zonden en de oude mens achterlatende.⁵⁷ Wat de Geest van God innerlijk doet, wordt uiterlijk bevestigd door het water van de doop.⁵⁸

Volgens Marpeck kan niet worden gezegd dat God Zelf iets doet in de doop, maar wel dat de doop het verlossend handelen van God weergeeft. In de doop vindt onderwerping plaats aan het verlossend en vernieuwend handelen van God.

Marpeck wekt de indruk zoekende te blijven in de sacramentele waarde of betekenis van de doop. Voor hem is in elk geval duidelijk dat doop, nieuw verbond en gemeente onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn. De doop getuigt van en leidt de gelovige binnen in het nieuwe leven van het nieuwe verbond. Tevens vormt de doop de toegang tot de gemeente, als gemeenschap van het nieuwe verbond en is de doop gemeente-formerend.

3.2 Paul, oud en nieuw verbond: continuïteit en discontinuïteit

De verhouding tussen het oude verbond en het nieuwe verbond is ook in de reformatische theologie een veelomvattend en veel bediscussieerd onderwerp, dat oude papieren heeft en tevens actueel blijft. In *Theologie van het Oude Testament*⁵⁹ schenkt Mart-Jan Paul aandacht aan dit onderwerp. Hij benadert de verhouding oud en nieuw vanuit de canonieke samenhang tussen de Bijbelboeken en daarmee tussen de testamenten oud en nieuw. Hij geeft aan dat de benamingen Oude Testament en Nieuwe Testament niet goed zijn gekozen als vertalingen van *bĕrît* en *diathĕkĕ*,⁶⁰ waardoor onder andere de discontinuïteit tussen beide onderdelen wordt versterkt.⁶¹ Volgens Paul kan beter gesproken worden over oud verbond en nieuw verbond, omdat in de Bijbel sprake is van een oud *bĕrît* (*diathĕkĕ*) en een nieuw *bĕrît* (*diathĕkĕ*), zoals

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Klassen and Klaassen, *WPM*, 189.

⁵⁶ Klassen and Klaassen, *WPM*, 197.

⁵⁷ Klassen and Klaassen, *WPM*, 190.

⁵⁸ Klassen and Klaassen, *WPM*, 195. John Colwell, “Alternative Approaches to Believer’s Baptism (From the Anabaptists to Barth),” 18. http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/sbet/07-1_003.pdf (13-12-13).

⁵⁹ “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Hendrik Koorevaar en Mart-Jan Paul, *Theologie van het Oude Testament, De blijvende boodschap van het Oude Testament*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013, 387-412.

⁶⁰ Evenzo Geerhardus Vos, *Biblical Theology {Old and New Testament}* (Wipf & Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2003 [Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1948]), 23-26.

⁶¹ Koorevaar en Paul, 396. Paul bepleit dat beter gesproken kan worden over “Vroegere Openbaringen” en “Latere Openbaringen” of “Vroegere geschriften” en “Latere geschriften”. Koorevaar en Paul, 398.

in Jeremia 31:31 wordt beschreven: “Zie, er komen dagen, spreekt de HEERE, dat Ik ... een nieuw verbond zal sluiten” (HSV); vergelijk het woordgebruik in Hebrëen 7:22-27; 8:6-13; 9:15; 10:14-18. Daarnaast kan worden gewezen op 2 Korintiërs 3:3, 6; “... u bent een brief van Christus, opgesteld door de Geest van de levende God, op stenen tafelen van de harten ... Hij heeft ons namelijk bekwaam gemaakt om dienaars van het nieuwe verbond te zijn” (HSV).

Paul verwijst naar het werk van Walter C. Kaiser die heeft benadrukt dat “er een reddingsplan van God is dat samengevat kan worden in het enkele woord “belofte”, en dat in de loop van de geschiedenis dat plan van God steeds verder ontvouwd wordt.”⁶² Vervolgens zegt Paul dat deze “belofte” de factor continuïteit is tussen oud en nieuw, waardoor het nieuwe testament een verdere ontvouwing is van Gods heilsplan.⁶³ Daardoor wordt met “belofte” tegelijkertijd een eschatologische dimensie aangegeven.

Het reddingsplan van God kan worden samengevat “in het enkele woord “belofte”, en dat in de loop van de geschiedenis dat plan steeds verder ontvouwd wordt.”⁶⁴ Er is sprake van een hoopgevende progressie (vernieuwing), die uiteindelijk leidt tot een nieuwe status: de vervulling van de belofte.

Het onderscheid tussen oud en nieuw is vooral dat God het hart van mensen (gelovigen) verandert in het nieuwe verbond, zodat deze God gaan gehoorzamen. God geeft de mens een

⁶² “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Hendrik Koorevaar en Mart-Jan Paul, 393.

⁶³ “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Hendrik Koorevaar en Mart-Jan Paul, 394. “Belofte” als kenmerkend voor verbond en factor voor continuïteit oud en nieuw is vooral uitgewerkt door Thomas McComiskey. Hij heeft in *The Covenant of Promise, A Theology Of The Old Testament Covenants*, Inter-Varsity Press, Nottingham, 1988 [1987, Baker Book House Company, Grand Rapids, 1885] uiteengezet dat “belofte” het eigenlijke is van het verbond, zowel van oud als van nieuw verbond. Te beginnen met de belofte aan Abram (McComiskey, 15-17), Genesis 12:2-3 “Ik zal u tot een groot volk maken, u zegenen en uw naam groot maken; en u zult tot een zegen zijn. Ik zal zegenen wie u zegenen, en wie u vervloekt, zal Ik vervloeken; en in u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden” (HSV). Deze belofte werd tot verbond (bĕrît), te beginnen met Abraham en zijn nakomelingen (Genesis 15:18; 17:2-8). Deze belofte lag ten grondslag aan de exodus (Exodus 6:7) (McComiskey, 69-70), werd bevestigd en beschermd door de wetgeving op de Sinaï (Exodus 19:5-8) (McComiskey, 72). Deze belofte wordt ook in het nieuwe testament genoemd en krijgt door Paulus de status van verbond (*diathēkē*) (McComiskey, 141). Met dit korte overzicht wordt duidelijk dat de belofte oud en nieuw samenbindt en factor is van continuïteit en geen breuk tussen oud en nieuw verbond toestaat.

Toch wordt er gesproken over een nieuw verbond (Jeremia 31:31-34, nader omschreven in Ezechiël 36:22-28). Het betreft een nieuw verbond met Israël en Juda (McComiskey, 84. “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Koorevaar en Paul, 394.) dat tot stand is gekomen door het sterven van Jezus Christus (Matteüs 26:27; Markus 14:24; Lukas 22:20; 1 Korintiërs 11:25). Ondanks de noodzaak van het nieuwe verbond, vanwege ongehoorzaamheid van het volk van God, bleef de belofte onveranderd staan (McComiskey, 81-82). Wat echter veranderde en wat het nieuwe verbond “nieuw” maakte, was “de innerlijke bereidheid God te dienen” (Koorevaar en Paul, 394), een vernieuwde geestelijke relatie met God (McComiskey, 83, 86-87) en dat God niet meer de zonden van Zijn volk zal herinneren (Hebrëen 10:14-18) (McComiskey, 87-89).

Vergelijk het commentaar op Jeremia van Jack R. Lundbom, *Jeremiah 21-36, The Anchor Bible* (Doubleday, 2004). Lundbom benadrukt dat het nieuwe verbond continuïteit vertoont met het oude verbond, waarbij Lundbom het Mozaïsch verbond (de verbondssluiting op de Sinaï, Exodus 19-20) aanduidt als het oude verbond. Toch spreekt Jeremia 31:33-34 over een nieuw verbond. Dit lijkt te betekenen dat God iets nieuws is begonnen los van het oude. Echter, er is geen radicale en definitieve breuk met het oude. Het oude is “vernieuwd”.

⁶⁴ Koorevaar en Paul, 393, 399.

nieuw hart en Zijn Geest tot gehoorzaamheid. Het nieuwe verbond dient daarmee te worden opgevat als het vernieuwde oude verbond, zoals Paul beargumenteert.⁶⁵

Vanuit kritisch oogpunt bekeken laat Paul de pneumatologie buiten beschouwing.⁶⁶ Terwijl de pneumatologische dimensie van belang is om te spreken over de verhouding tussen oud en nieuw verbond: de continuïteit en discontinuïteit van beide verbonden. Het achterwege laten van de pneumatologische dimensie heeft er blijkbaar toe geleid dat Paul niet aangeeft waardoor de innerlijke bereidheid om God te dienen tot stand wordt gebracht.

3.3. Vos, eschatologie als methode discontinuïteit te onderscheiden van continuïteit.

Het belangrijkste vraagstuk in de verhouding tussen het oude en het nieuwe verbond is de vraag ten aanzien van continuïteit en discontinuïteit tussen oud en nieuw verbond. Wat tot nu toe onvoldoende is benoemd is de vraag: wat kwalificeert discontinuïteit in tegenstelling tot continuïteit? In *The End of the Law, Mosaic Covenant in Pauline Theology* gaat Jason Meyer daar uitvoerig op in. Met een verwijzing naar Geerhardus Vos gebruikt Meyer eveneens de eschatologie als methode tot duiding van de discontinuïteit van de beide verbonden versus de continuïteit. Daarbij is de eschatologie geworden tot en toegepast als zijnde een filosofie van de geschiedenis.⁶⁷ Eschatologie wordt daarmee niet opgevat als “het toekomstige”, maar als “het vernieuwende”, of “dat wat wordt vernieuwd”.

Volgens Vos wordt het eschatologische door God zelf geopenbaard als een specifieke verlossende openbaring, zoals in het openbaren van het nieuwe verbond (onder andere in Jeremia 31:31-34; Ezechiël 36). Vos beschrijft het eschatologische als het absoluut perfecte en het voortdurende, dat in contrast staat met het heden en de opeenvolging van ontwikkelingen. Het eschatologische wijst op het verlost zijn van de macht van zonde en kwaad, als zijnde het nieuwe dat God heeft geopenbaard en zal openbaren.⁶⁸ Een vraag die hiermee wordt opgeroepen is, hoe fundamenteel het “nieuwe” is onderscheiden van en daarmee anders dan het “oude”?

Verwijzend naar Geerhardus Vos is de thesis van Meyer dat Paulus’ opvatting over het Mozaïsch verbond (het oude verbond) fundamenteel niet-eschatologisch is in contrast met de eschatologische aard van het nieuwe verbond.⁶⁹ Het eschatologische van het nieuwe verbond wordt volgens Meyer gekenmerkt door twee zaken: hij wijst op de contrasten in de brieven van

⁶⁵ “Het Nieuwe Testament als voortzetting en voltooiing van het Oude Testament.” Koorevaar en Paul, 394-395. Vergelijk Gerhard Von Rad, *Old Testament Theology, Volume II*, The Old Testament Library, translated by D.M.G. Stalker, introduced by Walter Brueggemann, Westminster John Knox Press, Louisville, London-Leiden, , 212-213, 214-219, 234-235, 271, 323. Ernest W. Nicholson, *God And His People, Covenant and Theology in the Old Testament*, Clarendon Press, Oxford, 2002 [1986], 212. McComiskey, 89-93.

⁶⁶ Hooguit vermeldt Paul “vanuit Jeremia 31:33 is de geestelijke vernieuwing van het volk van Israël van belang.” Koorevaar en Paul, 399. Deze geestelijk vernieuwing lijkt Paul volledig te duiden als vrucht van de verlossing door Christus. De pneumatologische dimensie, zoals genoemd in o.a. Ezechiël 36:25-28, wordt niet vermeld.

⁶⁷ Zie voetnoot 27.

⁶⁸ Vos, *The Pauline Eschatology*, 20-21, 110-112

⁶⁹ “I will advance the following thesis: Paul conceives of the Mosaic (old) covenant as fundamentally non-eschatological in contrast to the eschatological nature of the new covenant.” Meyer, 1.

Paulus en op het gebruik en betekenis van “nieuw” (*kainos* en *neos*) versus “oud” (*palaios* en *archaios*), met name in de LXX. Bekende contrasten zijn:⁷⁰

- wet versus genade (Romeinen 3:20, 28; 4:13-14; 9:30-10:8; Galaten 2:16-21; 3:1-14; Filippenzen 3:9)
- zonde versus gerechtigheid (Romeinen 5:21; 6:20; 8:10)
- vlees versus Geest (Romeinen 8:4-13; Galaten 3:3; 4:29; 5:16-25; 6:8)
- letter versus Geest (Romeinen 2:29; 7:6; 2 Korintiërs 3:3, 6)
- slavernij versus vrijheid (Galaten 4:21-5:1)

Deze contrasten vormen een polariserend dualisme, waarbij het oude van het nieuwe onderscheiden wordt. Daarmee is echter nog niet benoemd hoe het oude en het nieuwe zich tot elkaar verhouden. Het polariserende karakter van de contrasten lijkt de discussie over de verhouding tussen continuïteit en discontinuïteit te bemoeilijken.

Verwijzend naar Geerhardus Vos, *The Pauline Eschatology*.⁷¹ kwalificeert Meyer de contrasten als “fundamenteel eschatologisch”.⁷² Het eschatologische wordt verbonden aan de door God geopenbaarde verlossing. Daardoor vindt er interactie plaats tussen eschatologie en soteriologie, zoals verwoordt door Vos: “through the appearance or resurrection of Christ the eschatological process has been set in motion.”⁷³

In de benadering van Vos en Meyer, wordt ook de benadering van De Vries in herkent als hij verwoordt dat “geschiedenis verandering is in samenhangende voortgang” en dat geschiedenis bestaat uit een samenhang. Die samenhang is dan alleen door menselijke gebeurtenissen, maar ook door een goddelijk handelen.⁷⁴

Naast de contrasten wijst Meyer op het gebruik van “nieuw” (*kainos* en *neos*) versus “oud” (*palaios* en *archaios*), vooral in de LXX. In de LXX hebben *kainos* en *neos*, als vertalingen van “nieuw” of “het nieuwe”, een eschatologische betekenis.⁷⁵ Dit in tegenstelling tot *archaios* en *palaios*, als vertalingen van “oud” of “het oude”, die primair gerelateerd zijn aan een bepaalde tijd.⁷⁶ “Nieuw” is daarmee de eschatologische tegenhanger van “oud”, “het nieuwe” vult aan waarin “het oude” tekort schiet, of “het nieuwe” vervangt “het oude”.

“Nieuw” onderscheidt zich van “oud” door openbaring of bekendmaking van God; zoals in Jeremia 31:33 het nieuwe verbond wordt aangekondigd, “maar dit is het verbond dat Ik met het huis van Israël sluiten zal na deze dagen, luidt het woord des Heren (NBG).” Ook de Paulinische contrasten komen voort uit openbaringen van God zoals Jeremia 31:33, die duiden op vernieuwing van wat reeds was.

De volgende vraag wordt daarmee opgeroepen: hoe fundamenteel is het “nieuwe” te onderscheiden van, en daarmee anders dan, het “oude”?

⁷⁰ Meyer, 54-59.

⁷¹ Vos, *The Pauline Eschatology*, 60-61. Zie ook Geerhardus Vos, *Biblical Theology, Old and New Testaments* (Wipf & Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2003 [W.B. Eerdmans Publishing Company, 1948]), 299-304.

⁷² Meyer, 56.

⁷³ Vos, *The Pauline Eschatology*, 37.

⁷⁴ De Vries, 5-6.

⁷⁵ Het onderscheid tussen *kainos* en *neos* is in dit artikel niet van belang, omdat de context van zowel *kainos* als *neos* consequent eschatologisch is. Meyer, 36-37.

⁷⁶ Meyer, 35-37.

3.4. Samenvattend: de verhouding oud en nieuw.

In dit gedeelte wordt het voorafgaande samenvattend verwoord als antwoord op de drie, in de inleiding, genoemde vragen. Wat is “nieuw” aan het nieuwe verbond en op welke manier verhouden oud en nieuw verbond zich tot elkaar? En op welke manier draagt de verhouding oud-nieuw bij aan de verwoording van de inhoudelijke betekenis van de doop?

Het belangrijkste vraagstuk in de verhouding oude en nieuwe verbond is de vraag naar continuïteit en discontinuïteit.

De werken van Pilgram Marpeck laten zien dat dit onderwerp belangrijk was in de periode van de reformatie. De verhouding oud en nieuw kent volgens Marpeck geen continuïteit. De discontinuïteit die hij scherp en consequent stelde, is te verklaren tegen de achtergrond van het doopdebat van de 16e eeuw. Door de pneumatologische dimensie⁷⁷ te benadrukken kan de discontinuïteit worden gesteld, maar evengoed kan worden gesproken over vernieuwing van het oude verbond. Evenzo bij de Reiling. Daarmee blijft er sprake van discontinuïteit èn is er sprake van continuïteit oud en nieuw. De continuïteit tussen oud en nieuw is gewaarborgd in de belofte, zoals Paul aantoonde. Daarop aansluitend kan met Vos en Meyer worden gezegd dat er een soteriologisch-eschatologische ontwikkeling is van “oud” naar “nieuw”, geopenbaard door God. Het is de opstanding van Christus wat deze soteriologisch-eschatologische ontwikkeling zichtbaar maakt en in werking zet.

De belofte van God bindt beide verbonden samen tot een eenheid. Oud en nieuw niet fundamenteel van elkaar zijn gescheiden: het oude is vernieuwd tot het nieuwe verbond. Daarmee is de tweede vraag beantwoord.

Wat het nieuwe verbond “nieuw” doet zijn is de heilige Geest en het geloof in Jezus Christus, zoals met name Marpeck heeft aangetoond en Reiling benoemt. Door geloof in Jezus Christus is het hart van de gelovige besneden. De Geest van God schrijft de wet van God in het hart van de gelovigen, zoals voorzegt door de profeet Ezechiël. Door de Geest van God zal de kennis van Christus in het hart van de gelovige hem transformeren tot volgeling van Christus. Het “nieuwe” van het nieuwe verbond komt tot uitdrukking in de relatie van God met de gelovige(n) en van de gelovige(n) met God.⁷⁸ Deze relatie is dankzij Christus en is vooral pneumatologisch te verwoorden.

⁷⁷ Zoals Reiling verwoord in *Verbond, oud en nieuw*, 23-24.

⁷⁸ Het “nieuwe” van het nieuwe verbond en daarmee de vernieuwing van het oude verbond is zichtbaar in de drie wezenlijke onderdelen van het verbond, dat ontstaat in Genesis 15 en 17: volk, land en relatie met God. Het is echter niet het doel van dit artikel om (onderdelen) van een verbondstheologie uit te werken. Hier wordt volstaan met het noemen van de verbondsonderdelen die worden vernieuwd. Als eerste onderdeel wordt “volk” genoemd: de natie Israël, nakomelingen van Abraham. Dit volk wordt vernieuwd tot de gemeenschap van volgelingen van Jezus Christus: zij die de Geest van God hebben ontvangen (Handelingen 15:7-11, 14-21; 1 Petrus 2:9-10; Hebrëeën 8:6-13; 10:11-17; Galaten 3:26-29; 6:15-16).

Het tweede onderdeel van verbond is “land”: Kanaän. In het nieuwe testament of nieuw verbond wordt land vernieuwd tot “wereld” (Matteüs 28:20; Handelingen 1:8; Efeziërs 1:20-23; Kolossenzen 1:6; Openbaring 11:15).

Vervolgens is de relatie met God een belangrijk onderdeel, waarvan de vernieuwing wordt genoemd in Jeremia 31:31-34; 32:38-40; Ezechiël 36:24-27.

4. Verhouding oud en nieuw verbond en de doop.

Tot slot wordt als conclusie genoemd op welke manier de verhouding oud en nieuw verbond bijdraagt aan de betekenis van de doop.

Het oude verbond had als teken de besnijdenis. Kan worden gezegd dat de doop het vernieuwde verbondsteken is? Is de doop van het nieuwe verbond gekomen in de plaats van de besnijdenis van het oude verbond?

In ieder geval moet worden gezegd dat de besnijdenis volgens Deuteronomium 30:11 de voorafschaduwing was van de besnijdenis van harten. Deze besnijdenis van hart wordt in Romeinen 2:29; Filippenzen 3:3 en Kolossenzen 2:11-12 geduid als het werk van de Geest als kenmerk van het nieuwe verbond. Door het geloof in Christus wordt het hart van de gelovige besneden, zodat deze kind van God is, aldus Marpeck. Daarmee is de rol van de heilige Geest ook bepalend voor de doop. De doop brengt tot uitdrukking wat de heilige Geest heeft gedaan en doet in de gelovige: namelijk de harten reinigen van zonde, verenigen met Christus en de wet van God schrijven in het vernieuwde hart. Op die manier getuigt de doop van het nieuwe verbond. Verwijzend naar de dooper Balthasar Hubmaier wijst De Vries op de vergeving van zonden als een geschiedenisbepalende factor. “Eerst na de opstanding is de vergeving van zonden ten volle historische werkelijkheid.”⁷⁹ Volgens Hubmaier verwijst de doop niet alleen naar de vergeving van zonden, maar wordt voltrokken in de werkelijkheid van de vergeving van zonden. Daarmee wordt de gelovige door middel van de doop in de heilsgeschiedenis geplaatst, zoals verwoord in het nieuwe verbond. Door middel van de doop gaat de gelovige de weg van de navolging van Christus in, van lijden tot verheerlijking.⁸⁰ Op die manier getuigt de doophandeling van het nieuwe verbond in Christus

Daarnaast is de doop daad van toewijding en heiliging. Daarmee is doophandeling het bewust ondergaan van het loslaten van de oude mens om op te staan in het nieuwe leven met Christus. Waarmee de doophandeling getuigt van een zuiver geweten naar God.

Omdat de doop inleidend is in het nieuwe leven met Christus, leidt de doop de gedoopte ook in binnen de gemeenschap van Christus.

Voorals Baptisten die zich bezighouden met verbondstheologie vatten de doop op als teken van het nieuwe verbond: de handeling van de doop getuigt van de eenwording met Christus en de gemeenschap van Christus. Samengevat: wat het verbond vernieuwt is verlossend voor de mens en wordt door de doop tot uitdrukking gebracht als teken van het nieuwe verbond.

⁷⁹ De Vries, 11.

⁸⁰ De Vries, 10-11.

Bibliografie

- Armour, Rollin Stely, *Anabaptist Baptism, A Representative Study*, Eugene, Oregon: Wipf & Stock Publishers, 1998 [Herald Press, 1998].
- Colwell, John, "Alternative Approaches to Believer's Baptism (From the Anabaptists to Barth)," 18. http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/sbet/07-1_003.pdf (21-09-14).
- Fiddes, Paul S; Hayden, Roger; Kidd, Richard L.; Clements, Keth W.; Yaymes Brian, *Bound to Love, Covenant Basis of Baptist Life and Mission*, London: The Baptist Union, 1985.
- , *Tracks and Traces, Baptist Identity in Church and Theology, Studies in Baptist History and Thought*, Eugene, Oregon: Wipf & Stock Publishers, 2006.
- Grenz, Stanley J., *Theology for the Community of God*, Grand Rapids, Michigan, Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2000 [1994].
- Klaassen, Walter and Klassen, William, *Marpeck, a life of dissent and conformity, Studies in Anabaptist and Mennonite History No.44*, Waterloo, Ontario, Scottsdale, Pennsylvania: Herrald Press, 2008
- Klassen, William, *Covenant and Community, The Life and Writings of Pilgram Marpeck*, Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans Publishing Company, 1968.
- Koorevaar, Hendrik en Paul, Mart-Jan, *Theologie van het Oude Testament, De blijvende boodschap van het Oude Testament*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013.
- Lumkin, William L., *Baptist Confessions of Faith*, Valley Forge; Judson Press, 1969 [1959].
- Lundbom, Jack R., *Jeremiah 21-36, The Anchor Bible*, Doubleday, 2004.
- Malone, Fred, *a String of Pearls Unstrung, A Theological Journey Into Believer's Baptism*, Cape Coral Fl.: Founders Press, 1998.
- , *The Baptism of Disciples Alone, A Covenantal Argument for Credobaptism Versus Paedobaptism*, Cape Coral Fl.: Founders Press, 2003.
- McComiskey, Thomas, *The Covenant of Promise, A Theology Of The Old Testament Covenants*, Nottingham: Inter-Varsity Press, , 1988 [1987, Grand Rapids: Baker Book House Company, 1885].
- Mennonite Quarterly Review (MQR), October 1958.

- Meyer, Jason C., *The End Of The Law, Mosaic Covenant In Pauline Theology*, *NAC Studies in Bible & Theology* (series editor: E. Ray Clenden), Nashville, Tennessee: B&H Publishing Group Nashville, 2009
- Nicholson, Ernest W., *God And His People, Covenant and Theology in the Old Testament*, Oxford: Clarendon Press, 2002 [1986].
- Reiling, Jannes, *Verbond, oud en nieuw. Een poging tot dialoog tussen Calvinisten en Baptisten*, Kampen:Kok, 1976.
- Robertson, O. Palmer, *The Christ of the Covenants*, Phillipsburg, New Jersey: Presbyterian and Reformed Publishing CO., 1980.
- Schreiner, Thomas R. & Wright, Shawn D., *Believers Baptism, sign of the new covenant in Christ*, *NAC Studies in Bible & Theology*, Nashville, Tennessee: B&H Academic, 2006.
- Slade, Darren M., “The Theology of Seventeenth Century Baptist Immersion”, <https://liberty.academia.edu/DaranSlade> (19-09-2014).
- Vos, Geerhardus, *The Pauline Eschatology, The Student Library*, Presbyterian and Reformed Publishing Company, 1994 [Princeton University Press, 1930].
- , *Biblical Theology {Old and New Testament}*, Eugene, Oregon: Wipf & Stock Publishers, 2003 [Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1948].
- Von Rad, Gerhard, *Old Testament Theology, Volume II*, The Old Testament Library, translated by D.M.G. Stalker, introduced by Walter Brueggemann, Louisville, London-Leiden: Westminster John Knox Press.